

Nataša Stanković – transkripcija intervjua

Intervju vodila Tamara Šmidling

Tamara: Dobro, ja sam uključila oba ova diktafona. Jedan ću staviti tu kod Vas da hvata i mi onda možemo da počnemo. Dakle, Ivana Vam je pretpostavljam već rekla neke stvari. Ovo se zove „metoda usmenih istorija“. Razgovaramo sa ljudima koji nam pričaju svoju životnu priču, naravno ne možemo sve (00:33 – miješaju se glasovi sagovornica pa je nerazumljivo ono što čujem) kroz koje prolazimo i kojih se držimo, ali u principu ono što je zapravo osnovni princip ovog metoda jeste da Vi pričate tu priču, ja tu priču nekako usmeravam, ja ni na koji način ne utičem na Vaše odgovore.

Nataša: Al dobro, lakše je kad nekom postaviš pitanje, čovjek malo...

Tamara: Upravo, ja u tom smislu vodim razgovore, sad za šta će ovo nam je prvi intervju. Ja sam kao tu došla da pripomognem ljudima iz Banja Luke da malo probijemo led i njihova ideja je da oni prikupe usmene istorije, odnosno znači životne priče ljudi Banja Luke koji mogu da posvedoče kako je život izgledao posebno između devedeset prve i devedeset šeste godine, odnosno kakve su to životne priče i sudbine onih koji, hajde da tako kažemo sad za potrebe ovog istraživanja koji nisu bili većinske srpske nacionalnosti, odnosno kako su, da tako kažem prošli kroz taj rat, ono što mu je prethodilo i ono što...

Nataša: Da ti kažem da su i Srbi koji su Banjalučani prošli isto kao i mi svi.

Tamara: Sigurno da će i to biti jedan od navoda.

Nataša: Isto smo prošli, u principu sve je isto. Banjalučani su prošli isto.

Tamara: E sad, mi imamo taj glavni deo priče, intervju, međutim prije nego što pristupimo samom intervjuu, koji će biti snimljen isključivo u audio. Vi ćete dobiti snimak Vašeg intervjua tako da ćete moći da ga slušate. Svaka upotreba tog materijala mora biti sa striktnim etičkim standardom tako da ne postoji mogućnost da se on zloupotrebljava, da se on na bilo koji način koristi, upotrebljava mimo ovog projekta i bez Vašeg znanja tako da pre nego što krenemo na ove daljne korake, ja bih Vas zamolila na nešto što se zove „pristanak na obavljanje intervjua i razgovora“ i Vi sad možete da pročitate, dakle Vi samo date...

Nataša: Možda ću pročitati malo sutra.

Tamara: To je formalno.

Nataša: Znam, znam. Da. Da.

Tamara: Procedura da ste Vi Vašu priču pristali da sa nama podelite. Samo tu upišite ime Vaše i potpis, a ja ću onda datum i ostalo.

Nataša: Ostale su mi naočale tamo, nisi rekla da ću išta čitat. Ma neću, pa šta, vidim tol'ko.

Tamara: Ovo dalje ja popunjavam. Evo samo da Vam kažem šta ste potpisali – saglasna sam da dam intervju za potrebe gore navedenog projekta. Projekat je „Suočavanje sa prošlošću, Banja Luka“. Svrha i priroda intervjuja su Vam objašnjeni od strane ispitivača/ispitivačice, naravno Vi uvek možete da pitate tokom razgovora ako Vam nešto nije jasno u vezi sa tim. Saglasna sam s tim da se intervju snima u video formatu. Ovde ćemo zaokružiti ne zato što ne radimo video.

Nataša: Već samo audio.

Tamara: Na svako pitanje i svrhu i prirodu intervjuja dobio sam zadovoljavajući odgovor. Ovo je naravno nešto što je proces koji traje i razumijem da postoji mogućnost da odustanem od učešća u projektu u svakom trenutku. Ovo je važno da znate. Vi imate pravo da prekinete intervju. Vi imate pravo da nakon što ste ga (04:17 – nejasno).

Nataša: Dakle da kažem. Dobro.

Tamara: To je to. Mislim to je bitno.

Nataša: Bitno da znam, ali ovaj ja bi volila da konačno i Bosna i Hercegovina zna sa Banja Luka nije, da mi u Banja Luci nismo živeli taj rat neki i kao što mnogi misle, znaš? Misle da je nama bilo baš.

Tamara: E sad prije nego što krenemo sa intervjuem, imamo ovo nešto što zovemo osnovni podaci, odnosno taj neki demografski upitnik gde mi pitamo Vas za neke vrlo konkretne podatke da bi kasnije u istraživanju mogle da budu iskorišćene, najčešće se koriste u statički da vidimo koliko je ljudi. E sad ime i prezime. To ćemo Nataša Stanković. Dobro pol.

Nataša: Ma, obadva (05:08 – smije se).

Tamara: Godina rođenja?

Nataša: šesdesetšesta.

Tamara: Vi ste ko moje tetke. Etnička pripadnost ukoliko se naravno...

Nataša: Nemam etničke pripadnosti.

Tamara: Onda ćemo napisati. Bračno stanje.

Nataša: Sretno razvedena. Pa.

Tamara: Tako ćemo i da zapišemo. Stepen obrazovanja.

Nataša: srednji, SS.

Tamara: A zanimanje.

Nataša: službenik, administrativni tehničar. Tako nas sad vode. Prije smo bili službenici, a po novom zakonu je administrativni tehničar.

Tamara: Mjesto rođenja.

Nataša: Banja Luka.

Tamara: Vi ste baš tu rođeni.

Nataša: Jesam.

Tamara: Mesto prebivališta.

Nataša: Banja Luka.

Tamara: Isto. Da li ste ratni period proveli u Banja Luci?

Nataša: Da.

Tamara: U kom delu grada ste živeli u toku rata?

Nataša: U Boriku.

Tamara: Borik. Da li ste živeli u stanu ili kući?

Nataša: U stanu.

Tamara: Da li ste u to vreme bili zaposleni i ako da, gde?

Nataša: Zaposlena sam cijeli rat, ali to je kod privatnika bilo pošto sam devedesetdruge dobila otkaz iz firme u kojoj sam radila.

Tamara: Kod privatnika celi rat, devedesetdruge dobili otkaz.

Nataša: Da i nije mi nikad povezan staž taj.

Tamara: To je bila državna firma?

Nataša: Jeste, Slatlak, Slatina.

Tamara: I nikada nije povezan do dana današnjeg?

Nataša: Ne. Devedesetpete sam počela u kliničkom centru radit tako da to od devedesetdruge do desvedesetpete grupa (? 07:04 – nejasno šta govore).

Tamara: Da li ste bili regrutovani u neke organizacije civilne zaštite, radne obaveze, vojska i tako dalje?

Nataša: Jesam devedesetpete kad sam počela raditi u kliničkom centru. To je bila nama radna obaveza. Ja ustvari nisam bila regrutovana zato što sam imala malo djeteta. Jer ono djeca do sedam godina, roditelji su oslobođeni.

Tamara: U to vreme je samo Ivana bila, jel' tako?

Nataša: Jedno prijeratno, jedno poslijeratno. U ratu se...

Tamara: Da li Vam je u toku rata oduzeto stanarsko pravo?

Nataša: Pa ja nisam imala stanarsko pravo, mislim ono, nismo imali svoj stan da bi nam bilo. Pa ne. Mi smo u ratu dobili stan od ljudi koji su otišli. Ostavili su ključ. Bili su prijatelji i komšije moje tetke pa su ostavili nama ključ, pa su nas onda prebacivali pošto je od PIA bio stan pa su nas onda tumbali vamo tamo tako da, al' dobro.

Tamara: Da li ste tokom rata napuštali stan?

Nataša: Ne.

Tamara: Da li ste bili proterani tokom nekog?

Nataša: Ne.

Tamara: I da li Vam je oduzeta imovina, odnosno da li ste je vratili? To su ti. Ovo zovemo tom vrstom demografskog upitnika. Kada se svi intervjui urade onda se može vidjeti koliko ljudi (08:38 – nejasno) neko od ovih iskustava. Hvala Vam, Nataša, na ovom. Ovo ćemo sad da sačuvamo (08:46 – nejasno) za Natašu Stanković, a onda sada ako ste spremni, možemo da započnemo sa ovom našom pričom. Za početak, dobro mi se malo ovako i znamo, ali zapravo...

Nataša: Se i ne znamo.

Tamara: Što za ovu priču i nije loše tako da bih ja za početak pitala da se Vi, kako god Vam je zgodno, u najširem nekakvom smislu predstavite. Kako biste se predstavili? Ko ste vi? Gde ste rođeni? Kada? Odakle Vam je porodica? Dakle te neke najosnovnije stvari kako se predstavljamo inače nekome koga ne znamo.

Nataša: Pa Nataša, rođena Kezić, Stanković. Dijete odraslo u centru Banja Luke. Nažalost, u toku rata i poslije rata sam shvatila da mi je to velika mana što imam korijene Banjalučana. Moja familija, očeva ustvari familija su Kezići 1878. godine su došli u Banja Luku i od tad su ovdje. Mamini roditelji su sa Korduna i majka mi je rođena na Kordunu u vrijeme rata, naravno 44. godine. Majkin otac je bio vojno lice i ona je poslije rata što kažu proputovala Jugoslaviju, od Sarajeva pa na dalje i onda su ovdje došli kad je ona trebala krenuti u osnovnu školu i ovdje je završila i osnovnu i srednju školu i fakultet i zaljubila se u komšiju, udala se. Ovaj, dijete sam miješanog braka. Otac mi je iz katoličke porodice, ustvari očeva porodica je isto tako miješana jako, ovaj moja prabaka je Ukrajinka Poljakinja, e tako svi su izmiješani, ljudi koji su davno

davno raščistili s vjerom i koji i nisu bili vjernici tako da u našoj kući tih vjerskih običaja i praznika nije bilo, ono Božić i Uskrs su se obilježavali u krugu porodice, ali to je bilo ručak i to je to. Onako, eto tako, tradicija i pravoslavni i katolački, mislim.

Tamara: A majka Vam je iz pravoslavne?

Nataša: Majka je iz pravoslavne porodice i imali su oni ustvari, pošto moj deda je bio u Drugom svjetskom ratu, nosioc spomenice i svašta nešto, naravno kako su raščiđavali sa crkvom i svim, oni su odrastali isto tako kao ateisti čak. U njihovoj kući se nije smjelo spomenuti ni Božić ni ništa. Ovdje kad su došli bili su, ono, porodica vojnog lica koja je smještena kod jedne stare pravoslavne porodice, kod Pridića i onda je tad mama pričala, mislim to tako ostanu neke upečatljive stvari, kad je Uskrs, oni siđu tu kod tih gazda. Oni, naravno, djeci jaja i to sve i onda baka mora alkoholom poskidat da slučajno negdje ne ostane boja od jaja da, kad deda dođe, da ne vidi da je to jaje, stvarno su oni odrastali kao ateisti kao i moj otac i njegova porodica. Ima i za njega ovako jedna anegdota poslije rata, isto ovako Božić pa komšinica zvala i baka im zaprijetila da mogu samo po jedan kolač jer neimaština je i žena ima i svoju djecu i tako i sad, naravno, ta komšinica ih nutka i stalno – pa zašto oni neće još kolača, pa tako nesretna i ona kaže – pa, 'ajde Lojzo sine, uzmi još jedan kolač, molim te, a on joj kaže – nama je mama rekla da ne možemo više. Tako da ono stvarno smo odrastali kao ateisti, niko nikad nije išao u crkvu iako sam odrasla pored crkve Svete trojice i igrala sam se tu u dvorištu i bilo nam je, naravno, ko djeci da se igramo u dvorištu, da beremo cvijeće, mislim, bilo nam je sve to sasvim normalno, neke stvari si tako kroz djetinjstvo gled'o s balkona šta se tu dešava. Ovaj, tatin stric najstariji je oženio Jevrejku, drugi stric je oženio Srpkinju, mislim, tako da smo stvarno vrlo vrlo miješana porodica i stvarno nikad nismo imali tih odnosa da nekog deklariramo po imenu. Ja, mislim sad sam smiješna kad nekom kažem da ja nisam znala po imenu da kažem ko je ko.

Tamara: Da, dosta ljudi kaže da je teško nekome ko nije iz tog konteksta da shvati o čemu.

Nataša: Da. Ustvari, ja sam odrastala, moja sva poprilično generacija, mislim, djece koja su odrastala na ovom asfaltu vuku korjene iz Banja Luke i te stare banjalučke porodice, nismo znali ko je ko po imenu, nije se čak ni pričalo o tome. Mislim, to uopšte nije bila tema nekog razgovora, nije bilo uopšte, ni naši roditelji nisu razgovarali o tome, nije se nikada ni pričalo o tome, meni je to sve bilo nešto strano i nepoznato.

Tamara: Osim toga kad pričate ovde kako je porodica vrednosno bila da ste tako izmešani, da nije se gledalo na naciju, da vera nije igrala bitnu ulogu, kakva Vas još sećanja vezuju za djetinjstvo i mladost kad se setite Banja Luke tih godina i sebe kroz to neko odrastanje? Šta su prve stvari koje Vam naviru, naviru u sećanje?

Nataša: Miris lipe. Ja sam odrasla u aleji, ja sam odrasla pored lipe na koju sam danas na žalost alergična i jako teško podnosim cvjetanje lipe, nema više uživanja u njoj, ali miris lipe me uvijek vrati na to bezbrižno djetinjstvo u tom dvorištu, naravno porodica koja je bila non stop zajedno. Jedni su, dobro, poslije rata su tatini stričevi otišli za Zagreb. Imam strica jednog u Izraelu. Ovaj,

mamini su, deda kad se penzionisao, otišli za Beograd pošto mi je deda nastrad'o u kasarni ovdje. Bio je požar i on je spašav'o vojnika i izgorio je s jedne strane i lijepili su mu kožu novu i svašta nešto. Onda je penzionisan poslije toga i onda su otišli za Beograd. Ovdje je ostala da mamina jedna sestra i mama, pošto su njih dvije bile udate ovdje, a ujak i ta najmlađa sestra su otišli s njima za Beograd. Tako da moj život je, ovaj, relacija Beograd-Zagreb-Karlovac i tako to je, naravno more jel' ja nisam imala baku i dedu kojim ću ići na selo preko ljeta pa je to tako bilo.

Tamara: A gde ste bili?

Nataša: Pa Sućuraj ili na Hvar sa roditeljima, a od tetke moje, njeni svekar i svekrva su u Baošićima imali vikendicu pa smo onda tako malo Crna Gora malo Hrvatska i tako da uglavnom to je bila relacija koji smo, ovaj, od tetka mog roditelji su tu kod Banje Mlječanice iz jednog mjesta. On je Šiljegović. Njeogv stric je narodni heroj Boško Šiljegović i onda su to bili, Prvi maj sva familija je išla tamo, svi smo bili tamo i to je neka relacija more-do Mlječanice-Banja Luka i tako, to su neke stvari koje, to su nas baka i dido vodili sa svojim prijateljima, naravno. Bilo je, meni je sad ovako kad vratim film, pedesetih godina, kad me Ivana ili neko od djece pita, kad vratim film bilo mi je fascinantno druženje mojih baka, od tetka mog roditelji, to kao prijatelji i sad imam prijatelje kojim su se sinovi i kćerke poudali pa isto tako vidim kako se drže sa svojim prijateljima i kako to mene vraća ustvari u to neko bezbrižno djetinjstvo gdje nije bilo svađa, nikakvih razdora. Da li se to prikrivalo ili je ustvari to bila, tako svi smo, kako ja imam običaj reći, svi smo bili istipa više nije to bila ljubomora. Meni je neshvatljivo kad neko kaže da je na nekog ljubomorani. Bože, zašto je ljubomorani, šta mu to znači, da da zavidiš, na čemu mu zavidiš. Nije bilo ovo materijalno vrijeme. Vrednoća je bila ljudskosti a ne šta imaš na sebi, kako si obučen, koje je to marke, mi smo svi na sebi imali Levis petsto keč i teksas jakne trljali po godinu dana, peri deri. Svi bili sretni.

Tamara: Sad kad ste spomenuli taj ekonomski momenat, kako je Vaša porodica stajala (18:20 – nerazumljivo).

Nataša: Mi smo bili dobrostojeća srednja klasa. Da jel' moji su svi radili. Znači radili su mi roditelji, baka, dido, baba, deda, mislim to je radnička porodica, mislim svi su radili, čak sam i ja kad sam završila srednju pckolu sa osamnaest godina počela da radim.

Tamara: Niste nikad upisali fakultet?

Nataša: Jesam upisala fakultet, ali, ustvari tu dolazi do sukoba, dal' mene i mog oca ustvari. Ja sam željela da upišem fakultet u Zagrebu i on mi nije dozvolio. Da li je on u dogvoru s mamom, mislim. Mi smo u kući, djeca ko djeca, bili pošteđeni mnogih stvari. Moji roditelji se nikad nisu svađali pred nama. Mi smo smatrali da naši roditelji imaju idealan brak, da je to sve divno i krasno da bi se njih dvoje devedesetprve razveli. Mi smo bili u šoku. Ja sam već tad imala Ivanu. Bila sam u šoku, nisam mogla da vjerujem da...

Tamara: Da Vam se razvode mame i tata sad kad ste vi već odrasli.

Nataša: Mislim, ja ima dvadeset i šest godina.

Tamara: Koliko je dece bilo u porodici?

Nataša: Nas troje.

Tamara: Vas troje.

Nataša: Da. Ja sam najstarija. Imam sedam godina, sam imala, nažalost, brata i sestru, oni su blizanci. Brat mi je pogin'o u ratu devedesetpete godine tako da, kao dijete uvijek svi imaju brata i sestru, ja nemam brata i sestru, zašto mi mama ne rodiš? Onda kad je mama ostala trudna, tata je rekao da ona njemu nosi sina, a ja sam rekla – ne nosi, nosi mi sestru. I stvarno kad je mama rodila, on je doš'o kući i rek'o – eto dobila si sestru, ali i ja sam dobio sina. I to uopšte nisam kopčala da je on dobi sina i to meni ništa nije zna... meni je bilo bitno da sam ja dobila sestru. I u dvorištu, tog se uvijek sjetim, kad sam izašla pa me komšinice pitaju - Nataša, šta ti je rodila mama. Ja kažem – rodila mi je sestru. A brata? Ne, rodila je tati sina. To su te tako stare priče koje komšinice stare iz starog komšiluka ispričaju. Sedamdesetpete godine smo preselili u Borik. Tad su mama i tata dobili stan jel' ovdje smo živjeli u zajednici s bakom i dedom pa smo se da, sad nas je kao puno pa smo se, da ne pravi se gužva. Kad su došli Vlado i Vlatka onda su njihove firme udružile svoja sredstva pa su kupili stan da se nama obezbijedi. Mislim, to je bio normalan slijed događaja. Znači kad mladi ljudi stvore svoju porodicu, u dogledno vrijeme mogu da očekuju to da će biti stambeno zbrinuti da će imat svoj život i sve. Tako sam se i ja udala misleći da će to tako biti.

Tamara: Recimo malo da se vratimo na te osamdesete godine, drugu polovinu osamdesetih, kako čujem i sklapam u glavi taj neki, hronologiju Vašeg života, čini mi se da je to bila taj neki period kada Vam se dosta bitnih stvari (21:44 – nerazumljivo).

Nataša: Pa to je ono ustvari kraj srednje škole kad misliš da si najpametniji na svijetu i da to sve tako treba. Tad su naši drugari iz društva krenuli u vojsku, onda su djevojke, ono, čekale svoje drugare da dođu. To su uvijek bile žurke kad oni dođu, prave se palačinke, priče. Pošto smo u zgradi tako živjeli po spratovima, to je velika lamela, onda na prvom spratu je živjela jedna drugarica, na trećem spratu druga, a na šestom spratu sam bila ja, preko puta nas su bili naši prijatelji, poslije toga i moji kumovi, njih dvojica. To je ovako društvo moje godište i četiri godine stariji. Ono kako smo odrastali, jedna lamela je ovako, jedna je ovako (22:42 – pretpostavka da pokazuje položaj zgrada) i tu ima po osam ulaza i znači sva ta generacija malo mlađa od nas, mi i malo stariji od nas, tu iza nas je bilo igralište i jedan krug. Dok smo bili klinci, tu smo se naravno igrali na igralištu u pijesku, onda lastiša, između dvije vatre, limuna i narandže, al' stalno smo bio svi skupa, mislim nas je bilo u društvu pa ja mislim dvadeset otprilike. Zimi se sankalo, imali smo tu košarkaško igralište pa zimi se zaledi košarkaško igralište pa igramo fudbala, fudbala igramo, dođemo mokri k'o čepovi, al' roditelji nas vide, znači sa svih prozora nas vide da smo tu i nikad nije bio problem, znali smo igrat fudbala do

jedan dva noću jel' nas gledaju, mislim da. Onda ljeti na tom krugu gitare, sjedi se, pjeva se, mislim to već kad malo tih osamdesetih.

Tamara: E pa to. Vi ste recimo tada već završili srednju školu, bio je kažete taj neki sukob s ocem oko fakulteta, počinjete da radite, ali uglavnom se sećate tih nekih druženja, žurki. Jel' bilo nečega u toj drugoj polovini osamdesetih da ste mogli uopšte da naslutite šta se sprema?

Nataša: Ne. Ne. Ne. Baš iz tog razloga što smo svi bili miješani. Mi smo svi bili miješani, nismo nikad obraćali pažnju valjda kako smo cijelo dje... mislim taj neki početak osnovne škole kad smo doselili tu, ja sam doselila recimo kad sam završila prvi razred osnovne škole i eto drugi razred osnovne škole. Kako smo doseljivali, tako smo se upoznavali, tako smo sklapali neka prijateljstva, išli smo zajedno i u osnovnu školu. Razlika je možda bila samo u tom nekom, pa ne znam kako, ma nije bilo ni to razlika, ustvari razlika je bila u nekoj kulturi, mentalitetu.

Tamara: 24:57 – nerazumljivo

Nataša: Da, to upravo 'oću... zato što u to naselje, to je radničko naselje, Borik je radničko naselje, ne znam, Incel, Čajevac, ti neki giganti su tu za svoje radnike kupovali stanove, a većina radnika je dolazila sad iz nekih prigradskih naselja, mislim ono ljudi u fabrikama koji su radili i ovaj, to je ustvari bilo taj njihov način života koji je treb'o sad prilagodit se gradu. Taj strah od, ja to smatram da je to strah, dolaziš u neku veliku zgradu iz neke kuće pa sad živiš na jedanaestom spratu, ustvari strah za djecu da ta djeca ne padnu s balkona, da se nešto ne desi, veliki je grad.

Tamara: Potpuno nov način života.

Nataša: Da, potpuno nov način života. Ljudi su se prilagođavali našem načinu života. Ne može čovjek reći da, ali iz tog nekog straha da tu djecu, znam da mi je uvijek moja vjenčana kuma bilo mi je žao zašto sad ona ne može ostat s nama do tog nekog doba iako vide njeni roditelji da smo tu, zašto ona, ona mora u osam da se vrati kući, bilo ljeto, bilo.. al' onda smo poslije shvatile da je to strah, da je to strah zato što su došli u neku drugu sredinu, u neku veliku sredinu.

Tamara: Baš je zanimljivo to što kažete da glavnu tu razliku Vi uopšte ne locirate ne znam u nacionalno ili versko nego upravo u to više klasno ili to urbano-ruralno.

Nataša: Da. Da. Ustvari je to bila razlika između nas, ali ovaj, naravno, kad se krenulo već u srednju školu, tad smo mi bile djevojke, djevojčice, djevojke. Ja recimo sam uvijek mogla da otputujem gdje sam htjela, jel' ja sam, ne znam, i trenirala odbojku i bila u izviđačima i imali smo mnogo tih vannastavnih aktivnosti koje su nam bile dostupne i to se naravno nije plaćalo u naše vrijeme što je bila razlika, nego su ljudi, ti nastavnici i profesori posmatrali kol'ko za šta imamo talenta. Mi smo recimo, folklor, izviđači, to su sve neki naši izbori koje smo mi sebi, e sad recimo moja kuma nije mogla ništa od toga...

Tamara: Jer joj roditelji nisu dali.

Nataša: Da, jel' su se oni ustvari bojali toga...

Tamara: Da će joj se nešto desiti.

Nataša: Da će joj se nešto desiti, a ja, naprotiv sam imala. Moja mama je recimo prva postava Kulturno-umjetničkog društva „Masleša“, moj otac je bio jugoslovenski prvak u atletici na sto metara, moj deda je jedan od osnivača Fudbalskog kluba Borac, moja majka je bila prva postava ženskog rukometnog kluba Borac tako da sam ja odrastala neshvatajući šta se to njoj dešava. Zašto ona ne može što je meni sasvim normalna stvar i da je to meni sasvim bezveze, mislim šta to sad.

Tamara: Ako sad malo krenemo ka tim devedesetim što nam je kao glavni fokus, a prije nego što krenemo na to – kad ste se udali? Koje godine? Pomenuli ste već.

Nataša: Ja sam se, jeste, osamdesetdevete sam se udala, devedesetprve sam rodila Ivanu. Ovaj, pa, tad je već osamdesetdevete baš poslije, tako negdje oko moje svadbe, pa ti svi nešto moji drugari naravno s kojima sam odrastala i u jednom momentu su sjedili s mojim ocem i nešto je neka priča bila i onda je moj drug pit'o njemu pa zašto nije Jasenovac četrdesetčetvrti ne znam oslobođen. Tata moj izvadi knjigu njemu i kaže ne znam, evo ti pa pročitaj, mislim zašto sa mnom o tome pričaš. Da, odjednom je došla sad ta neka tema Jasenovac. U našoj kući je naravno televizor bio među prvima u Banja Luci, ali nedeljom smo gledali porodično nedeljno popodne. To nam je bila zabava. A dnevnik i sve ostalo ja u principu ni sad ne gledam. Vjerovatno zato što nemam naviku.

Tamara: A tada jeste gledali dnevnik, jel' možete da se setite?

Nataša: Ne, ni tada jer u našoj kući taj dnevnik nije predstavljaio. U vrijeme dnevnika je mama išla da pravi večeru, sad tata da li je bio u kući ili nije, on je radio u smjenama pa nekad jeste nekad nije, a mi smo ono, naravno, poslije dječijih crtanih filmova u pola osam, išli sebi da raspemamo krevete i da se polako spremamo za spavanje, da se večera, ako je neko naravno bio u kući ili se pričalo, kad god moj suprug, Ivanin otac je znao reći – jebo te, kod vas stalno ko na željezničkoj stanici, stalno neko ulazi il' izlazi, tako da taj televizor ustvari nije bio neki fokus naših života, nije nam predstavljao...

Tamara: Niste bili fokusirani na to da...

Nataša: Ne. Ne. Ne. Ovaj, naprotiv baš ta neka živa riječ. Ja kad kažem da je kroz moju kuću prošla cijela Jugoslavija pa izviđači pa primete pa bilo je djece iz drugog grada i sa svih strana, naša soba, dječija soba u kojoj smo spavali nas troje je bila bukvalno soba krevet. Ono, ako neko dolazi, dušeci na pod svi, ide se na pod, spava se, mislim imam milion nekih slika.

Tamara: Zanimljivo je to jednoj mladoj osobi, koliko ste tad imali kad ste se udali dvadesettri godine.

Nataša: Dvadesetčetiri.

Tamara: Dvadesetčetiri. Onda dete ste dobili sa dvadesetšest, a u isto vreme se jedan svet na neki način počinje rušiti. Čega se još sećate sa početka devedesetih?

Nataša: U principu smo Ivanin otac i ja odlučili da se uzmemo. Mi smo ljudi koji su se zabavljali jako dugo. Ja sam jedna od onih djevojaka koja je svog ljubljenog čekala iz vojske i odlazila u vojsku. To je tad bilo ono stvarno nešto što, što vezu između dvoje ljudi zbliži ili napravi razdor, eto nas je zbližilo i odlučili smo da se uzmemo. Jako smo bili otvoreni jedno prema drugom, nikad nismo imali nekih tajni i kad je počeo taj neki razgovor o našoj vjeridbi o ovom o onom, on je jedno veće došao jako nanerviran zato što je njegov stric doš'o i rek'o kao nećeš valjda nju oženit, oženi crnu Ciganku samo nek' bude Srpkinja.

Tamara: To je koje godine?

Nataša: To je osamdesetdevete. Osamdesetdeveta godina. Što je meni bilo onako, ja to nisam ni svatala šta je taj čovjek uopšte rek'o i bilo mi je – zašto se to nerviraš oko toga šta je to neko rek'o, mislim zašto se ti nerviraš? Meni to, ako smo nas dvoje nešto odlučili, onda smo nas dvoje to odlučili. Moj otac, pošto i taj moj odlazak, ustvari neodlazak na fakultet, moj neodlazak, ja sam dobila ponudu da idem da radim u Rovinj, isto tako bila je tragedija u kući kad sam ja rekla da bih ja htjela da odem. Bila je tragedija kad sam jednog momenta rekla da bih čak otišla u Njemačku da radim jer sam i tamo imala ponudu da dođem. Ja nisam shvatala šta se to dešava mojim roditeljima, zašto oni meni ne dozvoljavaju da ja idem svoj život, mislim ja sam počela radit, imam svoj novac pa valjda, zašto, šta prave tragediju od svega kad ja kažem da bih otišla van Banja Luke. To je njima bilo strašno. Njima je bilo strašno da bilo ko od nas troje poželi da ode iz njihove kuće.

Tamara: A oni zapravo nisu bili spremni da vas puste.

Nataša: Da. To je to. Mislim ja sam poslije, ja sam bila toliko ljuta, ja sam bila ogorčena, ja sam ustvari se i udala iz te ljutine, u inat svome ocu jer kad je Zoran doš'o iz vojske, kad smo mi nastavili to, kad je moj otac ustvari bio svjestan da se nas dvoje nećemo razići i da nas dvoje se stvarno volimo. Onda je počeo da mi postavlja uslove da ja moram doć do jedanest kući, mislim šta se sad dešava, kakvi sad ultimatum, o čemu se priča i jedno veće sam morala da odem kod bake i zadržala sam, nešto sam obavljala kod nje pa smo se zadržali nas dvoj i ja sam došla u jedanest i pet i ključ u bravu, moj tata zavrn'o i kaže – ti se sad vrati lijepo tamo gdje si bila do sad budi i od sad. I ja se vratim baki i kažem baki – on je zaključ'o i ne da mi u kuću i baka ga na telefon nazove i pita da li si ti normalan, mislim šta radiš ti tom djetetu, šta ti je, jel' ti stvarno želiš da ona ode iz tvoje kuće? Mislim sutradan je to bio isto tako sestra, mama i brat su preplakali na balkonu, mislim šta se to mom ocu desilo, niko ne može da svati šta mu je sad odjednom. Ustvari je on bio svjestan da ću ja nekad da odem iz kuće i to je njemu bilo jako jako teško. To ja nikad mogla da svatim da je to sad...

Tamara: A to nije imalo veze sa odabirom Vašeg supružnika nego sa činom odlaska, odlaženja.

Nataša: Odlaznja. Jer ja i kad sam se zabavljala s nekim od bilo kojih mladića, oni su morali da dođu kući po mene, znači da moji otac i majka vide s kim ja izlazim, ko su ti ljudi, ko su ti momci. Većinu vremena je moj suprug provodio čekajući mene da se ja spremim s mojim ocem pričajući. Mislim, mi smo četiri godine bili zajedno, nismo mi bili, nije to neka kratka veza. I kad je on otiš'o u vojsku u Beograd, moj otac je finansir'o moje odlaske, iako sam ja radila i imala svoju platu, on je i rezervis'o hotel i sve da nas dvoje možemo da budemo zajedno i sad odjednom stavlja mi neke zabrane, sad odjedno ja ne mogu da... čak je poslije te njegove vosjke, nakon jedno tri mjeseca, ispala turneja da idu u Poljsku, jer je on igr'o folklor i ja sam onda rekla – nije problem, možeš ti ići, ali ja te više čekat neću, znači negdje moramo staviti tačku na to čekanje. Ja nikad nisam imala i dok smo se zabavljali iš'o je na turneje i putov'o je i nikad nisam pravila nikakav problem, mislim ok, to je njegova ljubav, ja imam svoju, nešto svoje, ja idem sa svojim izviđačima, on ide sa svojim, mislim svako ima svoj život, mislim uvijek smo poštovali i taj neki naš način života i tu neku ljubav, mislim on je stvarno volio taj svoj folklor, volio da igra, volio...

Tamara: I tako ste odlučili da se venčate.

Nataša: Da i onda je moj otac njemu rekao – reci samo moliko želiš para da odeš jer je on čuo da sam ja rekla – možeš ići, ali ja te više neću čekat. Jer je brat moj i sestra su igrali s njim, brat je moj iš'o na turneju, al' je on ost'o.

Tamara: Jel' bilo iz njegove porodice još nekih otpora osim komentara?

Nataša: Ne. Ne. Ja u principu sam njegove roditelje upoznala kad je on kren'o u vojsku i ja sam to u toku vosjke, uvijek prije nego što bih krenula za Beograd, odlazila njegovim roditeljima da vidim trebam li nešto ponijet i trebam li poručiti im nešto i. Sa ostatkom porodice tom starijom nisam imala, a njegove te nerođene braću i sestre sam upoznala kad smo se počeli zabavljati i tako znali smo naveče izaći i družiti se, uvijek su mi bili tako simpatični jer su bili jako smiješni pošto su jako grlati pogotovo ženski dio familije pa je bio smiješan.

Tamara: Ajde sad da vidimo taj početak devedesetih. Znači Vas zatiče jel' tako kao mladu suprugu, uskoro i majku i kad Vam postaje zapravo jasno da nešto, da tako kažem, debelo nije u redu?

Nataša: Pa u martu mjesecu su...

Tamara: Koje godine?

Nataša: Devedesete. Znači u martu mjesecu devdesete su digli rezerviste i moj suprug je otiš'o na Manjaču.

Tamara: Rezerviste iz Banja Luke?

Nataša: Da. Da, kao vojna vježba. To je bilo prije rata normalno da jednom godišnje imaju vojnu vježbu i da se dižu rezervisti, znači svi ljudi koji su bili u vojsci, koji imaju svoje rodove, oni se dižu, ovaj, na vojne poligone, ne znam ovdje kod nas je najbliže na Manjači pa su oni bili na Manjači. Obično je to trajalo sedam dana. Nakon sedam dana je on doš'o prvi put kući u rek'o ovo se nastavlja što je mom ocu koji je bio rezervni vojni starješina bilo neobično, kao što se sad nastavlja. Šta? Šta sad? Mislim obično je sedam dana voje, ispale se te kako oni to zovu manvarsko, da, manevarske, ma da, municija ta i to i hajmo. (od 40:10 do 40:18 – u pozadini se čuje Tamarin glas, ali je nejasno šta govori) Kao šta je to, šta se dešava? Kaže Zoran – ne znam šta se dešava, al' eto, kao sve se to nešto glanca, šmirgla, ono, čisti, prečišćuje, ništa. Dva mjeseca je trajala ta vojna vježba. On je dolazio jednom u petnaest dana čisto da vidi mene i Ivanu i znao je naveče kada neko od starješina krene svojoj kući da dođe s njim pošto je on imao malo dijete pa je uspio na taj fazon hajde samo da vidim dijete. I kada se vratio, mi smo tad otišli da živimo privatno jel' smo dotad bili s njegovim roditeljima, otišli da živimo privatno, a ja sam počela da pakujem stvari, on se vratio i svojoj majci rekao – nemoj slučajno da ti padne na pamet bilo kakav više vojni poziv da primaš. To je ono meni samo kroz glavu, šta je sad? Vjerovatno će opet neka vojna vježba, njemu je dosadilo, kao mi ne živimo ovdje, ne znaš gdje smo, nest'o sam u akciji i onda je naveče s mojim ocem... tad sam ustvari svatila, ja sam se, baš ta ne klasna razlika već ta ruralna i gradska sredina, ja sam se udala u takvu suštu suprotnost od moje sre... od moje porodice.

Tamara: Oni su bili poreklom sa sela?

Nataša: Da. Ma ne, nisu oni bili sa sela. Moj svekar i suprugova porodica datirana od hiljadu osamsto isto tako neke sedamdesete godine su došli tu, ali oni su s druge strane mosta. To je ustvari bilo pa ne mogu reći seosko područje, ustvari...

Tamara: Prigradsko.

Nataša: Da, prigradsko... ljudi koji su imali tu krave i...

Tamara: Koji su se bavili poljoprivredom, ali koji su živeli u gradu.

Nataša: Da. Njegov deda je držao han.

Tamara: Aha.

Nataša: Pa su onda imali te domaće krave, a baka mu je od Čelinca, oni su tu rakiju, tak poljoprivredni dio, tako da su oni bili upućeni i u jedno i u drugo za razliku od mene koja...

Tamara: 42:52 – nejsno

Nataša: nije imala tih, ovaj, uopšte dodirnih tačaka s poljoprivredom jedino to kad odem na vikendicu pa s onim mještanima, to mi je bilo uvijek zanimljivo šta oni sad rade, šta to kako, može li to ne može li i tako. Ovaj, ali oni su imali i moj svekar je svoju suprugu našao kad je

otiš'o na teren negdje na Grmeč, znači moju svekrvu, i doveo je odande. To je priča 'vako koja je, ona je tad bila stara cura (43:31 – smije se).

Tamara: Aha, nije dugo se udala.

Nataša: Nije dugo se udala, mislim, ustvari, njih je bilo puno. Otac im je u ratu poginuo, ostala je majka s njima i onda je uvijek jedna ta najstarija kćerka morala da ostane u toj kući da, da, najstariji sin i najstarija kćerka da pomažu u kući. Oni su iz jednom malog sela blizu Petrovca. Ja nikad nisam otišla tamo, iskreno da kažem, nikad nisam ni bila u tom kraju pa nemam pojma ni kako to izgleda. Ovaj, i onda kad je on nju doveo, onda je njena svekrva rekla – sad lijepo popijemo kafu i rakiju pa ti nju vrati odakle si je doveo (44:20 – smije se). Mislim, moja svekrva se nikad nije prilagodila gradu, nikad nije ni pokušala da se prilagodi gradu.

Tamara: To nije bio njen svet.

Nataša: Nije bio njen svijet. Ona čak nije znala ni čitati ni pisati niti je pokušavala školujući to svoje jedino dijete koje imala da nauči uz njega bilo šta.

Tamara: Kako je te razlike, pošto smo od toga krenuli, taj početak devedesetih, Vi tad postajete tek svesni tih nekih, kako su te možda razlike u poreklu uticale na percepciju toga što se dešava tih godina, devedesete, desvedesetprve? Jel' tu bilo nekih razlika koje su, koje su iz toga proizlazile?

Nataša: Pa, u principu moje generacije ne.

Tamara: Ne.

Nataša: U principu moje generacije ne, ali, ovaj, te starije generacije što sam ja jako bila iznenađena gledajući u kući Zoranovih, Zoranove porodice da se mijenjaju slike Titove za Slobodana Miloševića, poslije za Radovana, da, poslije za Radovana Karadžića. Ja sam, kad sam se udala, doznala da moj suprug ima strica koji je episkop sremsko-karlovački Vasilije. Ustvari sam znala neku kroz njegovu priču jel' i oni su poprilično velika familija. Isto su tako brinuli jedni o drugima, nisu na način kao što su, oni su ustvari išli pomagat jedni drugima u tim poljoprivrednim radovima. Kod mene je naravno to bila veselje, pjesma, smijeh, igra, mislim nešto sasvim drukčije, da ne, da ulazim u sasvim drukčiju i pokušavam da se svemu tome prilagodim, al' mi baš nije išlo od ruke (46:25 – smije se). Ali dobro.

Tamara: E sad... (46:29 – nejasno) zanimljive neke stvari ste pomenuli kad sad samo posmatramo te političke. Onako zanimljiva mi je jako Vaša priča jer s jedne strane život ide nekim, život koji vodite Vi, Vaši prijatelji, ljudi kojima ste okruženi, to ide nekako nekim svojim tokom, a s druge strane kao naziru se neke stvari, dešavaju se i samo delići njih dolaze do Vas, menjaju se slike, bio je Tito, pa onda Milošević. Kakvi su to bili ti izbori, to me zanima, ti višestranački izbori devedesete koji su na neki način i označili jednu prekretnicu? Kako je to u Banja Luci prošlo? Kako je to...?

Nataša: Pa ova moja generacija, ono, pošto smo ustvari bili apolitični svi. Mi smo bili baš ono generacija koja je bila apolitična, koja nije obraćala pažnju o tome, ne, pa to ustvari nisu neki višestranački izbori već su eto samo bilo, kako da, više ljudi u opticaju, ne znam. Do sad si im'o jednog predstavnika iz Bosne i Hercegovine koji je do tih nekih, za predsjednike se naravno uvijek glasalo za Tita, a onda si poslije im'o te predstavnike šest država i dvije pokrajine i onda, ovaj, onako kroz razgovor, naravno svi smo išli na glasanje. Bilo normalno da ujutro ustaneš, ne znam, popiješ kafu, doručuješ, e sad ideš glasat pošto je to nedelja, prošetáš se po gradu i vratiš se kući na ručak i eto to je taj dan kao glasanja i onda kad je to bilo nešto, naravno najmlađi tad, što je nama bilo fascinantno, obično su to bili, ne znam, Titovi, Džemal Bijedić, neki ljudi koji su čak stariji od naših roditelja ili su generacija naših roditelja i odjednom se pojavljuje neki Bogić Bogičević koji je tu negdje naša generacija, pa normalno da ćemo za njega pa malo da i mi dođemo do izražaja i to je bilo tako. I stvarno jesmo glasali za njega i šta se dalje dešavalo ja u principu pokušavam da uvijek nekako taj početak rata negdje izvučem iz, iz. Šta se ustvari desilo? Kako se desilo? Jer mi smo i dalje funkcionisali...

Tamara: Da, pa to je zanimljivo.

Nataša: Da.

Tamara: Kako to danas sebi objašnjavate.

Nataša: Mi smo ošli da živimo kao podstanari. Svako večer je naravno dolazilo naše društvo. Sjedilo se, pričalo se, jer mi smo bili drugo u nizu koji su se vjenčali pa tako, ono, vikend kad dođe, subota, nedjelja i u septembru, početkom septembra proslavili smo Ivanin prvi rođendan, sve je bilo stvarno super..

Tamara: To je bio septembar devedesetprve.

Nataša: To je septembar devedesetprve. Zove moja svekrva i kaže da je Zoran dobio poziv i tu moj muž počne da urla. – Pa šta sam joj rek'o?! Pa šta sam joj rek'o?! I 'ajd, spremimo se i siđemo do njih i on njoj kaže – jesam li ti ljepo rek'o da ne uzimaš ništa, sad ja idem u rat! I ja u šoku, mislim. Gledam u njega i kažem – pa kakav rat? O čemu ti pričaš uopšte? Pa kaže, Nataša, jesam lijepo rek'o da ne uzima poziv?! Pa kažem ja njemu – možda je poziv samo za rezervu? Piše da je rezerva. Kaže on – 'ajd, šta imam pričat s vama uopšte?! I javlja se u rezervu. I doš'o je na, to je ovako jedna lijepa romantična gesta mog muža koji je bio jako romantičan i divan čovjek, nježan, uspio je u neko doba s te Manjače da dođe i ispod prozora se čuje da neko pjeva (50:56 – smije se) i ja otvorim prozor, moj muž meni pjeva serenadu (Nataša se sve vrijeme smije).

Tamara: Ispod prozora.

Nataša: Da. I ja to ujutru pričam svojim roditeljima, zovnula sam ih, naravno, da dođu na kafu i pričam svojim roditeljima i kaže meni moj otac – eto, kaže, našla si istu benu k'o što ti je dida

bio. Kažem ja – kako misliš? Eto pa tako ti je i on baki svaki put kad napravi svinjariju pjev'o serenadu ispod balkona (51:27 – Nataša se i dalje smije). Tako da smo se smijali, ovaj...

Tamara: Znači taj poziv zapravo je kao prvi Vama baš jasan signal...

Nataša: Da, al' ne bi vjerovatno ja ni to shvatila da on to nije rekao, jel' ja sam, ja sam u tom periodu okupirana naravno svojim djetetom, mlada majka, novopečena domaćica, mislim. Bila sam okupirana, Bože, kako se peče hljeb, kako se pravi uštipak, kako se pravi ovo, kako se pravi ono. U principu u mojoj kući nije bilo ono da ja imam deset godina i da ja sad moram stat za šporet, da moram da učim šta se kuha, kako se pravi, što je moja kuma, recimo...

Tamara: Da niste dobili tu tradicionalnu žensku...

Nataša: Da. Da, jel' ustvari u mojoj kući ni s tatine ni s mamine strane nije postojao taj tradicionalni odgoj da ženski poslovi su ženski poslovi, muški poslovi su muški, tog nije bilo. Ja sam odrastala u kući... moj dido kad je otišao u penziju, baka je radila dvokratno, ona je bila poslovođa u trgovini, onda ona ujutro ide na posao u jedanest sati, onda nju dido čeka s posla, idu na pijacu, kupe što treba za ručak, ona dođe kući, kupatilo, krevet, a on staje za šporet i kuha ručak. Znači, odrastala sam... to je meni bilo neshvatljivo muško-ženski poslovi, meni to. Isto tako u mojoj kući nije bilo muški ženski iako je moj brat bio recimo sam, nas smo dvije, on je sam i sve je im'o obaveza i pranje suđa i usisavanja i, ne znam, brisanja prašine kao što smo imale i nas dvije i to jednom sedmično, a i to, mislim, nije sad da je to moralo bit apoteka jer uvijek je neko ulazio i izlazio u kuću, iz kuće, mislim nije to (53:49 – uporedo se čuje i Tamarin glas, ali je nerazumljivo šta govori) bio prioritet (53:54 – ponovo se uporedo sa Natašinim čuje i Tamarin glas, ali nije razumljivo šta govori).

Tamara: Vi ste onda učili, bili ste mlada mama, mlada domaćica, bili ste okupirani tim i nisu Vas mnogo zaokupljali (54:03 – nerazumljivo).

Nataša: Bila sam mlada mama koja, pošto je Ivanin otac Ivani pravio hranu, mlada mama to nije znala (54:11 – Nataša se smije). To je bila katastrofa kad je on otiš'o, kako god bih ja napravila hranu, ona nije jela i onda sam molila to prvi put kad je doš'o – daj, molim te, stani, pokaži mi, krepat će dijete do gladi (54:25 – Nataša nastavlja da se smije). Šta naveče da joj dam da jede? Recimo to je već ono poslije šest mjeseci, to je večernji obrok, ta flašica. Šta radiš? Ja šta god napravim, ona neće.

Tamara: Zoran je, tad kad je mobilisan, sve vreme na Manjači?

Nataša: Da, bio je na Manjači. Onda su, ne znam, ne znam sad po datumima, bili su prebačeni kod Gradiške u neko mjesto.

Tamara: Jer u Hrvatskoj je već počeo.

Nataša: Pa, do septembra je počelo. U Hrvatskoj je počelo da se dešava nešto, da se kuha. Mislim, mi smo recimo to kad je krenulo u Hrvatskoj, kad je krenulo ustvari u Sloveniji, onda je to nama bilo smiješno. Mislim, čuj, mislim, koja vojska, šta to, šta teritorijalna odbrana, eto ti, proš'o rat, završili smo za dva dana. To je ustvari bilo, ne znam, u mojoj kući, u mojoj okolini, priča eto, počeo rat i završio za dva dana. I to je, to je bilo to i to je kraj priče i više se nije ni razmišljalo o tome da li, da li ustvari počinje...

Tamara: Od juna devedesetprve pa do jeseni je bilo sve...(55:54 – nerazumljivo)

Nataša: je kao bilo sve, da li uopšte. Niko nije ni razmišlj'o o tome da bi se bilo šta moglo desiti. To je završena priča, eto. Uvijek nam je bilo, ovaj, kol'ka nam je bila Jugoslovenska narodna armija (JNA), skupi se šaka teritorijalaca i završi rat. Eto to su neke naše šale, jel' mi smo uvijek narod koji se šali na svoj račun. Nismo uopšte razmišljali o svemu tome.

Tamara: I kada onda konačno taj dan kada Vi, recimo, za koji možete da kažete da ste postali svesni da je počelo i...? (56:25 – nejasno)

Nataša: Ja mislim da su, ovaj, ja mislim da je devetstog septembra da su oni prešli Gradiški most i da je dvadesetog septembra uitro počelo da, da dolaze obavještenja o poginulim ljudima iz Banja Luke.

Tamara: Znači to je septembar devedesetprve? Ti ljudi koji su bili rezervisti iz Banja Luke su prebačeni praktično u Hrvatsku?

Nataša: su počeli da ginu čim su prešli most u Gradišci, znači u Novoj Gradišci, tamo ih je već, možda na jedno desetak dana prije toga smo gledali na televiziji te vojne tenkove koji po Osijeku, Sisku prelaze preko auta. U tom nekom periodu od roditelja mojih prijatelji, njihov sin je bio u redovnoj vojsci jugoslovenskoj, bio je ja mislim u Daruvaru ili negdje i kad smo te počeli snimke da gledamo, nastaje panika. Gdje je Adnan? Šta se s njim dešava? Moja majka zove svoga oca u Beogradu. On zove naravno kolege svoje, vojna lica, pokušava da nađe gdje se on nalazi i uspio je da nađe, uspjeli su. Adnan je odatle, znači iz te vojske, otišao za Njemačku, odma' je prebačen. Nije ni vrać'o se za Banja Luku. Nije nigdje nego su ga odmah. Pokušavamo, moji roditelji, ustvari ta generacija, o njihovoj djeci se radi, pokušavaju jedni druge da vide gdje su im djeca, da spašavaju djecu, da, da, jel' to je bilo sasvim normalno, sasvim normalno jer sve su to djeca, kao kakvo ludilo počinje? Šta je ovo počinje? Šta se ovo dešava? Gdje?

Tamara: I tad počinje ludilo nekakvo u Hrvatskoj. Kad počinje u Banja Luci?

Nataša: Pa u Banja Luci ludilo počinje ustvari, ludilo u porodicama tih rezervista kao što smo mi bili počinje ludilo, jel' počinjemo da ulazimo u komndu grada ovdje da tražimo spiskove, da pitamo gdje se nalaze, vidimo da haus. Mislim, moj otac koji je rezervni vojni starješina ide sa mnom. Tad se još nije ni pominjalo uopšte o ne znam nekoj srpskoj vojsci, o hrvatskoj. Misli, to je još uvijek Jugoslovenska narodna armija (JNA), mislim. Ti još uvijek živiš u tom nekom

svijetu tog nekog socijalizma, ti uopšte ne smatraš da se država raspada. Ti ustvari to ne shvataš da se država raspada, da se to dešava, da. Počinju naravno tad, evo, na žalost, jel' odlazim do Zoranovih roditelja gdje počinje da se, što imam običaj reći, srbuje, mada je to meni bilo čudno jer ja kad sam se udala, oni su naravno čitav život slavili slavu, Božić, Uskrs, mislim, koji znaju šta je crveno slovo za razliku od mene, koji znaju koja je slava ovome, koja je slava onome. Moram spomenuti od moga supruga tetka je jedno divno stvorenje, na žalost je više nema. Bila je jedna dobra žena koja je jako jako patila zbog svega toga. Isto obrazovana, zaposlena. Kada sam se ja udala pa sad prvi Đurđevdan, prva slava, ona meni kaže – znaš, pošto je njima tad prije rata dolazio sveštenik kući davat slavu kuće, eto kao u dvanaest sati dolazi sveštenik da očita slavu, ako ti ne želiš prisustvovati tome, ti nemoj. A ja se njoj okrenem i kažem pa zašto ne bih prisustvovala? Ja baš želim. Ja prvi put u životu prisustvujem takvom nečemu i baš želim. I ona je bila toliko sretna zbog te moje odluke. Znači, njima je bilo važno da li sam ja prihvatila njihovu porodicu. Toj tetki njegovoj, njegovom stricu i toj familiji je bilo, a ja sam smatrala da je to sasvim normalno. To je porodica u koju sam ja ušla i da, naravno, moram neke stvari da prihvatim, a ne da odbijam. Ustvari, ja nemam šta ni da odbijam, jel' odrastala sam tako do, do, da poštujem, da poštuješ ljude, da poštuješ vjere... mislim, vjera. Mi nismo ni znali šta je vjera, al' te neke praznike.

Tamara: Te neke različite tradicije.

Nataša: Koje nama, koje nam stvarno...

Tamara: Šta onda to znači za devedesetprvu kad sve ove stvari počinju da se zakuvavaju? Počinje srbovanje. Šta to tačno znači srbovanje?

Nataša: Pa, kada vas neko nazove Šokicom, a vi ustvari ne znate šta to znači, onda ustvari počnete da shvatate da ljudi ne gledaju vas kao ono što su upoznali o vama već ono ime moga oca koje ja nosim. To je meni bilo strašno. Čak je i mamina ta sestra, sjedili smo i pili kafu, nešto sam ja rekla, a ona je meni rekla – znaš, ti mala Šokice da šutiš. Ja sam bila u šoku. Moja majka je bila u šoku. Onda sam ja pitala tetku – izvini, molim te, o čemu ti pričaš? O čemu ti pričaš? Šta? Šta si mi upravo rekla? Pa ti si, kaže, Šokica. Ja ustanem, pogledam u moju mamu koja je u šoku, otvorim vrata i kažem – ako je ovo kuća Šokaca, onda ti možeš slobodno da izadeš van. Ja kol'ko se sjećam, mene je rodila tvoja sestra. Zašto svoju sestru vrijeđaš? Šta je tebi odjednom? Mislim. Jel' je to jako ružno. One su, znači, od šezdeset devete godine, šezdeset osme godine ostale orijentisane jedna prema drugoj jer su ostale same tu u Banja Luci. Ni jedan dan ja nisam provela bez tih svojih tetaka. Vikend, očeve sestre koja je u Dubici živjela i radila i tamo se udala, oni su dolazili vikendom, a svaki dan sam bila, znači, sa maminom sestrom, tetkom i njenom djecom. To je bilo normalno da se svaki dan popije kafa.

Tamara: I onda sad to.

Nataša: I sad odjednom ona svojoj sestri, a došla joj je na kafu, svaki dan govori ili taj očev nerođeni brat koji je isto tako im'o troje djece, ali je samo on radio i uvijek je bilo normalno da

svi oni budu tu s nama u kući i da se ruča zajedno, odjednom ne otvara više naša vrata. Sve je to bilo, mislim, to su neke stvari koje ja u tom periodu nisam ni pri..., ne da nisam primjećivala, nisam zarezivala što bi rekli ovi mladi danas. Imala sam svoju preokupaciju. Ostala sam sama sa djetetom, suprug je otiš'o, na relaciji moji roditelji-njegovi roditelji-moja kuća. Sve je to baš postajalo onako...

Tamara: Život se baš menja.

Nataša: Postaje košmar.

Tamara: Jel' to devedeset druga?

Nataša: Pa dobro, devedest prve još smo izašli iz tog stana. Pred kraj devedeset prve godine. Ja odlazim naravno kao po tradiciji kod svekra i svekrve i tada mi je moja svekrva rekla da idem svojim roditeljima jer ako njega nema u kući, ne trebam joj ni ja ni dijete. Eto. Ja sam tog momenta bila svjesna da sam izgubljena u svemiru. Da je sreća što imam roditelje onakve kakve imam, da oni nisu ni pravili pitanja uopšte, da, da, da, naravno u zgradi smo, zima devedeset prve, ustvari ja sam sad tu s njima, postaje mi sve košmar, ruši se svijet, moji roditelji se razvode. Počinjem da slušam neke priče koje su nevjerovatne. Moja baka i tetka počinju da blate moju majku. Moja majka, naravno, nema kome da se požali, jel' moja mati, moja majka svoje roditelje nikad nije opterećavala isto kao ni nas djecu, mislim, pa vjerovatno sam i ja takva. Odluka za koga ćeš se udati je samo tvoja odluka i da sad nemam ja pravo na svoj izbor da kažem bilo šta. Kada je taj moj brak prop'o, mislim kada smo se razišli, Ivana je često znala reći – mama, zašto ne kažeš Aljoši kakav je tata? Kažem ja – ali, sine, ja sam ga izabrala da vam bude otac. Nemam pravo da vam kažem ništa ružno za njega. Mislim to su neke stvari koje... Recimo moja tetka iz Zagreba kada je čula da je banjalučki korpus prešao u Hrvatsku, zove telefonom i kaže meni – nađi Zorana kako znaš i reci nek' se preda našoj vojsci! Ja nju pitam – tetka, a kojoj vojsci? A ona kaže – joj, dijete, pa u pravu si. Ne, ona meni kaže – ma jugoslovenskoj, našoj. Kažem ja – on je sa jugoslovenskom vojskom. Mislim bili smo svi pogubljeni. Majčini roditelji koji insistiraju da ja sa djetetom dođem u Beograd da, da. Ja njoj kažem – bako, ali moj muž je ovdje. Ja nemam pravo.

Tamara: Kako ću ja sad...

Nataša: Kako ću ja bez. Ja ne znam gdje se on nalazi. Tako jedan... to je ta ustvari briga moje familije opet za jednog člana familije, nije bitno kojeg. Mislim, daj diži sve na noge. Diži samo da se... i mi u principu ne znamo. Dvadeset dana nismo znali uopšte da li je, da li je Zoran živ il' mrtav. Šta se uopšte dešava? Šta se? Nakon još uvijek, znači, do zime smo bili u tom stanu gdje smo bili podstanari pa oktobar mjesec 'vako negdje, ja sa Ivanom sama i zviždi ispod balkona neko, naš zvižduk koji smo jedno drugom naravno dozivali se tako kad smo negdje daleko pa se trebamo nać' pa onda, nije bilo mobilnih telefona da se trzne, da, da, ja otvorim prozor, vidim čovjek u uniformi, velike brade, nepoznat mi je, ja zatvorim prozor. Reko' možda je neko, još ima, mislim pošto je to, raja se tako zviždala jedni drugima. Svako je im'o neki svoj zvižduk. Isto

kao što je otac i moja majka imali. To su. Oni su imali zvižduk tog centra grada gdje su odrastali. Ovo je bio zvižduk Pelgića pa su društvo iz Masleše. Znači svaki neki su imali svoje zvižduke po kojima su se dozivali. Naravno opet zviždi čovjek, stoji ispod balkona, ovako gleda u mene i kaže – Nataša, otvori vrata od kupatila i zatvori sebe i Ivanu u sobu. Ja pogledam. Bože, moj muž. Čovjek sa pedeset kila, bradom, pogrbljen i ja otvorim vrata i otvorim kupatilo i zatvorim mene i Ivanu u sobu. Ja nisam smjela Ivani ni reći da je tata doš'o. On je ostao u kupatilu pa sigurno jedno dva sata i uključio mašinu i obrij'o se i izaš'o i onda je samo rekao – molim te, pregledaj samo da nisam donio vaške. I to je bilo sve što smo mi komunicirali narednih sedam dana, jel' on sedam dana nije progovorio jednu jedinu riječ.

Tamara: On je tad došao negdje iz Hrvatske.

Nataša: Prvi put je doš'o iz Hrvatske. Ivana mu je sjedila u krilu, on je gledao kroz Ivanu. To je bilo strašno. To je bilo strašno. On je nju tako čvsto drž'o, ali jednostavno ništa drugo sem te neke. Nije mog'o nikako da govori. Naravno zovnula sam njegove roditelje, njegove roditelje. Oni su prošli kroz kuću da nikog nije uopšte...

Tamara: Nije vas percipirao.

Nataša: ne. Ni nas u kući ni ništa. Jedino što je uvijek gledao da drži nas za ruku i jednu i drugu. Kad smo legli da spavamo, onda je Ivana morala da legne između nas da on nas drži obadvije zajedno. Mislim, tad sam ustvari shvatila da, da je naša generacija dovedena do jednog zida i da, da mi ustvari nećemo više ni da živimo...

Tamara: Da nema nazad.

Nataša: Da nema nazad. Ustvari, propast naše generacije koja ustvari se uoči rata udavala, rađala djecu, smatrala da to sve treba da, da ide nekim svojim normalnim tokom, ustvari više ništa nije išlo normalno...

Tamara: Više ništa nije bilo normalno.

Nataša: Ne, više ništa nije bilo normalno.

Tamara: A devedeset druga godina, to je onda nekakav početak rata u Bosni.

Nataša: Da, to je početak rata u Bosni.

Tamara: Kako je u Banja Luci izgledala ta devedeset druga godina? Ako hoćete mi možemo i da napravimo malu pauzu. Jel' hoćete malu pauzu?

Nataša: Može. Može.

Tamara: Napraviti ćemo malu pauzicu. Sad ću ja samo ovde stop i ovde stop. Evo ga snima opet. Sad ćemo samo... e, evo snima sad. Nastavljamo nakon kratke pauze. Imali smo deset minuta pauzu. Na devedest drugoj smo.

Nataša: Pa, na početku. Ustvari, još ću se zadržati na devedeset prvou godinu kada je moj brat i sestra maturiraju, završavaju školu, pune osamnaest godina. Pošto su oni bili trogodišnji smjer, a ovaj, prije toga su se naši roditelji razveli. Ja nisam bila u kući, ovaj, trebali su na doček nove godine devedeseta devedeset prva. Svo to njihovo društvo je trebalo da idu u Dubrovnik na doček nove godine. Moj otac nije htio ići. Išla je sestra umjesto njega. Tad se počelo kuhati po Hrvatskoj i on jednostavno nije htio da ide i pokušav'o je mami da objasni, međutim ni svo društvo ni moja majka nisu to htjeli prihvatiti da se to tamo nešto dešava i da on jednostavno neće da ide i kraj priče. Moram da kažem da je moj otac, ono, bio čovjek kojem je riječ bila dukat. To je obično bilo tako, kad Lojzo progovori, to dukati sipaju (01:36 – Nataša se smije).

Tamara: Čutljiv tip.

Nataša: Čutljiv tip. Nije on puno prič'o ni komentaris'o. Bio je veseljak i sve ostalo, ali tako nekih stvari, oko nekih stvari uopšte nije htio da komentariše i da priča i da bilo šta se dešava. Tako da mojoj majci nije htio ni objasniti zašto on ne ide na doček nove godine. On je ostao s nama. Sa mnom i sa Zoranom i sa Ivanom je doček'o novu godinu, ovaj, i s bratom. Tu smo bili u stanu onako i naše društvo je došlo i bio je s nama kući. On jednostavno nije htio da putuje. Ustvari kad su se oni vratili, to je u Sloveniji pa je počelo nešto u Hrvatskoj, ne znam. Uglavnom one su se vratile s dočeka nove godine. Dole u Dubrovniku naravno ništa nije bilo sem što se moja sestra izgubila u kasinu pa su cijelu noć tražili gdje su. Nisu mogli da ih nađu (02:31 – smije se). Ovaj, moji roditelji su otišli na, poslije bratove i sestrine mature su otišli na vikend isto tako s prijateljima i u ponedjeljak negdje oko jedanest sati me zove moja sestra uplakana i kaže – dođi odmah 'vamo, mama i tata su se jutros razveli. Ja s Ivanom u naručju dolazim u šoku, ne mogu da vjerujem. Mislim stvarno ne mogu da vjerujem šta se dešava, kakvi su to, kako razvedeni? Šta je tebi, tata? Mama je u kuhinji. Sjedi za trpezarijskim stolom i plače. On sjedi u sobi i gleda televizor. Ja njemu kažem – šta ti se dešava? Šta si ovo napravio? O čemu se radi? On meni kaže – gledaj svoga posla. Sljedeće nedelje stanarsko pravo prenosi na majku.

Tamara: Na svoju majku?

Nataša: Ne. Na svoju majku. Na svoju suprugu. Odnio je kad je došlo to rješenje o razvodu, odnio u svoju firmu da se prenese stanarsko pravo. Otiš'o u stambeno, znači sve, sve papire od stana je preveo na mamu. Mi smo, ništa nam nije bilo jasno. Sad stvarno ništa nam nije bilo jasno. Normalno dolazi kući s posla kao da se ništa nije desilo i ja kažem mami – pa da li ste vas dvoje uopšte razgovarali? 'Ajd sad evo prošli su, ne znam, mjeseci, on je završio papirologiju, donjeo njoj papire. Sve je završio. Da li si sjela s njim? Porazgovarala? Šta se dešava? Zašto ste se uopšte razveli? Kaže – nisam. Probaj ti.

Tamara: To je, znači, bila njegova odluka.

Nataša: To je njegova odluka da se razvede. Pa ustvari smo onda poslije, mislim poslije razvoda i svega moja majka meni kaže da on ima ljubavnicu. I mi u šoku. Ja ne mogu da vjerujem. Kaže ona – hajd sad sa mnom pa ćeš vidjet'. To je njena radna kolegica koja je s njima putovala, koja je bila, ono, dio kuće i moja mama pokuca kod nje na vrata i ona otvara. Naravno nema tu mog oca, a na stolu stoje njegove cigare i čibuk. On je im'o ćilibarski čibuk s kojim je pušio i ona njoj kaže – samo je Nataša došla da vidi da ja ne lažem. Ja sam se okrenula i izašla. Meni je sve to bilo tako smiješno. Mislim, smiješno. Nestvarno. Nestvarno.

Tamara: Nestvarno. Nešto ti se dešava, a ne možeš ni da poveruješ da je to stvarno.

Nataša: I da on normalno dolazi kući, da oni normalno funkcionišu i da... To je možda trajalo nekih šest mjeseci, onda je meni tata rek'o – ma to je bilo samo trenutno ludilo. Vjerovatno u tom svom ludilu koje se dešavalo oko nas, jel' bila sam prisutna naveče kada to svo njihovo društvo sjedi jedna od prijateljica majkinih je zaboravila nešto i ona ujutru zove nju u stan i javlja se sasvim drugi čovjek i ona traži nju i on kaže – takva ne živi ovdje i spušta slupalicu. Odlazimo kod njene majke u Novu Varoš, oni su tamo, spremaju se da idu. Kud idete, ljudi? Šta se dešava? Mislim, o čemu se radi?

Tamara: U celom ovom (06:41 – nerazumljivo) političkom na ličnom nivou se ljudima dešavaju (06:46 – nerazumljivo).

Nataša: Tako neke stvari ti ne pričaš. Znači poslije te mature, svi smo te neke devedeset i prve godine, ustvari početak devedeset druge godine smo morali ići u vojni odsjek da se prijavimo, da damo svoje podatke. To je radila mamina prijateljica jedna i kad sam ja došla, ja dajem podatke neznajući da je taj načelnik vojnog odsjeka tad taj gospodin Denić koji je tu u kancelariji, koji je sad haški zarobljenik, naravno, i ovaj, ona meni kaže, ja dajem podatke i ona piše ime oca, ne pita me za ime oca već ona upisuje pošto zna i kaže – nacionalnost? Znam. Znam. Ja u šoku. Ona piše Srkinja. Kao – 'vako ćemo. Sad možeš ići. Ja izađem i dođem kući i kažem – mama, šta je ono tamo? Kakav je to?

Tamara: Šta se dešava?

Nataša: Šta se dešava? Ako sam ja na zadnjem popisu Jugoslovenka i ateista, mislim šta mi žena piše tamo? Kaže mama – Nemoj se o tom brinut. Zna ona šta radi. Poslije toga su išli brat i sestra i brat je, nedozvoljavajući, čuo je šta sam ja ispričala, nedozvoljavajući toj gospođi da umjesto njega radi, on je rekao da je Jugosloven, da je pacifista, da je ateista. Taj je čovjek sve to sluš'o. Ona je nazvala mamu i rekla šta je Vladimir uradio i da, ovaj, ona ne zna sad jer je ovaj sve čuo i da ona ne zna kakve će posljedice poslije toga biti. Sutradan je moja mama poslana kući na čekanje i moj otac.

Tamara: Kući na čekanje – samo pojasnite šta to znači.

Nataša: Čekanje, to je kao višak, nema dovoljno posla. Kad bude dovoljno posla. Da. Nisu se davali praktično otkazi nego eto kao smanjuje se broj radnika pa ćeš na čekanje dok dok ne ne...

Tamara: Dok se ne ukaže kao potreba.

Nataša: Potreba da dođe na pos'o. Moji roditelji ostaju bez posla. Ja ostajem bez posla. Mene su zvali da dođem u Slatinu da potpišem pošto eto firma se zatvara, nema posla. Tad već i nema prevoza. Gradski saobraćaj počinje polako da...

Tamara: Koji je to tačno mesec? Samo da znamo.

Nataša: To sam baš pokušavala i sama da. Ja ustvari i ne znam kad je rat u Bosni počeo, jel' u principu neke stvari su počele u mojoj kući da se dešavaju da je meni to sve bilo van... Meni je suprug već bio na ratištu. Meni je rat davno počeo. Meni je znači rat davno počeo. Meni je više to nije nije. Meni je do devedeset druge dok rat u Bosni nije počeo, on je bio u Slavoniji. Znači da da, meni je rat davno počeo. Znači nema...

Tamara: (10:35 – nejasno) kući sa tim pozivom. Al' to je neka prva polovina devedeset druge.

Nataša: Tako negdje otprilike, jel' u oktobru mjesecu brat moj odlazi na redovno odsluženje vojnog roka.

Tamara: U oktobru devedeset druge?

Nataša: Devedeset druge. Da, devedeset druge odlazi na... ili devedeset prve. Mislim da će to Vlatka bolje znat. Jel' ja sam mimo svoje kuće poprilično, znači tog nekog okruženja ja sam već, ovaj, u tom stanu pa sam onda, 'ajde kad je to Zoran doš'o na to neko prvo odsustvo, onda sam bila na relaciji kad je on u Banja Luci da budem kod njegovih roditelja, kad on odlazi da se ja vraćam svojim roditeljima tako da Ivana i ja ustvari, ono, prtić vamo, prtić tamo, šetamo, nemamo stalnog mjesta boravka.

Tamara: Nakon toga, to je zanimljivo, nakon tog odlaska u vojni odsek, gde Vaš brat odbija da se stavi u koš Srbina...

Nataša: Odbija u bilo kakav kontekst i Hrvat. Da. Ne dozvoljava...

Tamara: Nakon toga mama i tata su saznali da dobijaju to... (11:49 – nerazumljivo)

Nataša: Nakon toga ja sam dobila otkaz i onda, tatin prijatelj je držao butik u Boriku i onda sam ja počela da radim kod njega i kod njegove supruge i ustvari sam ja u jednom momentu bila jedina koja radi u kući i izdržava porodicu. Tad već počinje u Banja Luci, ono, nema, nestanak hrane, deterdženta, kafe, već onako počinju da nam se kao pravi obruč oko Banja Luke. Nema dotoka hrane. Nema. Počinju već kao restrikcije struje pa, 'ajde, ono, počeli su, to je bilo strašno. Bili su isključili struju na pet dana. Ljudi su iz zamrzivača bacali hranu. To je bilo, sve se pokvarilo. Mi smo recimo, pošto nije bilo struje, išli smo tamo kod Zoranovih roditelja, imaju u

dvorištu šporet pa ćemo zalijevat meso u mast da se sačuva da imamo, jel' ipak je to ljeto, toplo je, smrdi grad od tih truleži i tog svega. Mislim, baš postaje, baš postaje Banja Luka jedan haos. Počinje mobilizacija. Ljudi se dižu. Počinje i neka migracija stanovništva. Počinju ljudi sa okolnih mjesta da silaze u grad. Počinje da se puca jer su svi već zadužili neko oružije, ti kao teritorijalci, te crvene beretke, to nešto, neko zastrašivanje nečega. Jedno jutro sam to, Zoran je doš'o pa ćemo ujutru, on je doš'o u toku noći pa ćemo ujutru ić' njegovim roditeljima, mi na mostu, crvene beretke.

Tamara: Crvene besretke. Crvene beretke iz Srbije?

Nataša: Crvene beretke što bi' ja rekla, iz Banja Luke ljudi, ali da, jedinica iz Banja Luke, ali koja je već bila. Ja do tad nisam ni čula za Arkana, ovaj, iskreno da kažem. To su već ljudi koji su bili povezani sa sa, to su, što sam ja znala reći poslije, to su ovi banjalučki mafijaši. Mafijaši, mislim, mafijaši.

Tamara: Neke pojave koje su se organizovale u tu jedinicu i bile povezane sa (14:55 – nerazumljivo) sa Arkanom i sa tim paravojnim formacijama.

Nataša: Da, mada sam ja zanela većinu tih momaka. Mislim, odrastali smo tu zajedno, mislim, ono. To su kao, ne znam kako bi' objasnila, to u moje vrijeme nije bilo tako opasnih, opasni momci kao što su to sad, jel' nije bilo oružija, nije bilo i znali smo se između sebe, znali smo se u gradu. U stvari smo bili zaštićeni, jel' nas niko nije dir'o, jel' mi poznajemo te momke. U stvari ja ne znam kako to da objasnim. Svi smo se družili. Svi smo se družili. Oni nikad prema nama nisu bili ni grubi ni opasni ni, naprotiv, bili smo baš drugari, smijali smo se, mislim pravili se vicevi, izlazilo se zajedno. Šta su oni radili mimo nas, mislim, u svom privatnom životu, to ne znam. To ne znam. To su ustvari ljudi, što se kaže, izlazili smo na ista mjesta.

Tamara: A to su sad neki ljudi koje vi znate čitav život i odjednom su sad u crvenim beretkama.

Nataša: Crvene beretke, uniforme i legitimišu. Nisu, mislim, po par momaka, ne mogu ja reći da znam sviju. Ja znam par momaka. I sad na našim starim ličnim kartama je pisalo ime, prezime pa ime oca pa moje ime i sve i sad ja vadim svoju ličnu kartu i taj jedan od momaka kaže – 'Ajd, 'ajd, Nataša, vozi, vozi. Već znam da ideš svekru i svekru. I ja tu svoju ličnu kartu vratim nazad i zove me moj otac i kaže, a kad smo izlazili, otac mi je rek'o – Zovi me kad pređeš tamo da znam da ste došli. Ja gledam u njega kao. Pa šta ću, kako ću ti se javit', mislim. Ja njega nazovem i kažem – Evo, došli smo. Kaže – Kako si prešla most? Reko' – Bio Silo, nije nikakav problem. I on kaže – 'Ajd, dobro, dobro. Jel' moj otac je radio na benzinskoj pumpi, znači znao je sve te male i velike mafijaše. Mislim, na kraju odrast'o je tu u centru grada gdje su oni bili. Cijeli grad ga zna i nismo nikad imali problema. Znači svi ljudi iz Banja Luke koji su znali čiji smo, šta smo, otkud smo nismo nikad imali problema, nikad.

Tamara: A jel' su drugi ljudi imali problema? Kako je tada? Šta je tada bilo, recimo sa Bošnjacima?

Nataša: Pa ja, ovi prijatelji s kojima sam se ja družila su bili tu. Oni su se normalno odazvali isto kao i moj muž na taj poziv. Isto tako su bili u toj u Slavoniji. Mislim, da. Oni su već bili na ratištu, zanči to su, to su. Zato ja nisam vjerovatno imala, nisam imala osjećaj da se ruši Jugoslavija, da se to nešto s nacionalne strane. Ustvari si im'o u svojoj kući taj neki, neke naznake nekog nacionalizma, mislim nešto. U decembru devedeset druge godine je Zoran došao, tad smo sestra i ja sa prijateljem radile u roštiljnici i on je doš'o s ratišta i doš'o je po mene u roštiljnicu i Vlatku, i vraćamo se sestra i ja i on i on šuti svo vrijeme. Ja u svojoj glavi naravno mislim, Bože, šta li je sad doživio, sad će opet ovih sedam dana da bude mrkili, zato što već nema struje pa je mračno. Već je uveden i policijski sad i sve je to već onako poprilično, i ulazimo u kuću i moja svekrva kaže njemu – Jesi joj rek'o? Ja se okrenem prema njoj i kažem – Šta jel' mi rek'o? – Pa, pogin'o ti je, kaže, kum. To je, znači, čovjek s kojim sa ja odrastala u toj ekipi gdje sam ja u prvom momentu, prvi put ustvari shvatila da je rat. Da je rat. Sad je već bilo kasno. Ja nisam mogla da odem do njegovih roditelja. Moji roditelji su već bili tamo. Čuli smo se telefonom. Moja mama je rekla da se smirim zbog mog djeteta. U međuvremenu, dok sam ja pričala na telefon, moj suprug je napunio punu kadu vode. Potopio me u tu vodu da se opustim da ustvari shvatim da je rat. Da shvatim, jel' to je prvi put da ja osjetim da sam nekog izgubila. Prvi put moje društvo je svjesno da neko će u ovom ratu da nastrada. U ovom ratu ćeš da izgubiš nekoga. Ujutru sam ustala sa dva sijeda biča. Preko noći sam posijedila. Mrak. Pravimo od krompira lampe. To su, mislim, pošto nemaš više ni svijeća toliko, ne možeš da kupiš ništa, ne možeš da da, kupujemo drva na vreće, ali ono što je u svemu tome ostalo jeste da recimo sve komšije naveče, sad svi imamo akumulatore pa su od akumulatora se pravile lampe kao vještačke struje. U stanovima su već ubačeni šporeti na drva. I tako. Onda svako večer, jedno večer kod nas pa sljedeće večer kod drugog komšije pa kod trećeg pa kod četvrtog se naveče sjedi pošto su uveli u zgradama dežurstvo, iako su u zgradama i dalje i muslimani i Hrvati i svi smo i dežuraju po dvojica na vratima. E onda to večer gdje su oslobođeni ti ne dežuraju tu noć, onda se tu sjedi. Ne znam, prave se pite, peče se krompir, ono što ja imam običak kad sad ovako stave krompir ispred mene, pitam što se, Bože, što se niko? Ne sjećate se vi, u moje vrijeme je bila Kapelski krijesovi...

Tamara: A znam seriju.

Nataša: Serija i kad je kao kraj rata onda je jedan od njih sjedio i gulio krompir i bac'o ga iza leđa i ja sam tad rekla, ja sam tad rekla – Ja ću kad završi rat, nekad sjest reko' ko onaj iz Kapelskih krijesova i bacat krompir nazad (22:05 – smije se). Tako da to druženje je ostalo.

Tamara: Nekako ljudi su bili upućeni.

Nataša: Jedni na druge. Naravno migracijom stanovništva počinjete da upoznajete ljude koji su sasvim vama strani, ovaj, ali upoznajte ih i tu su pored vas, pozdravljate se, živite s njima.

Tamara: To su ljudi koji su došli iz Banja Luke i iz drugih nekih delova u Banja Luku?

Nataša: Pa prvo to u Banja Luku kraj devedeset prve do početka rata naravno devedeset druge su ljudi iz okolnih mjesta u Banja Luci jel' već tad počinju ljudi iz Banja Luke da odlaze. Čak je bila, ovaj, ja sad ne mogu da povežem mjesece, mislim, čak je i organoizovano bilo da da, ne znam, ne znam gdje su išli na te spiskove da se stavljaju. Od mog tetka njegova, njegovog brata kćerka se udala za katolika, recimo to je sad mogu tako da kažem, i Goga je tad bila trudna i onda je moja tetka meni rekla – Goga i Dean odlaze. Ja u šoku kao gdje odlaze? Imaju svoj stan, imaju svoj pos'o, kao gdje odlaze njih dvoje? Ono su otišli, tad se odlazilo za Zagreb, za Zagreb ili za Beograd. Tad se još moglo do Beograda doć' pa iz Beograda za Švedsku pa dalje tako da u tom periodu devedeset druge godine su prijatelji moji koji su čak i vraćali sa ratišta, koji su imali miješane brakove kupili svoje žene i djecu i odlazili. Kada sam ja Zoranu rekla da je deda zvao da dođemo jel' došla je i ta snaha sa svojom curicom i da Darko i ona i nas dvoje se pokupimo i da dođemo i on je rek'o – Nataša, kako da ostavim sad svoje roditelje? Kako ćemo sad roditelje ostavit? Jel' je on bio sin jedinac, ustvari mislim da, pošto sam ja malo boravila u njegovoj porodici, mislim da je to bila već velika euforija pravoslavlja, srpstva, iako recimo devedeset, kraj devedeset, da decembar devedeset druge, devedest prve godine, ovaj, na radnom mjesto njegovog strica je kolega radni ubio jel' su svi ono bili zaduženi sa pištoljima i naravno čovjek koji nikad nije barat'o pištoljem je nešto slučajno, mislim pokušav'o nešto vjerovatno da odgonetne kako taj pištolj radi i metak je opalio jel' su oni bili u onom malom kiosku i čovjeka je ubio na licu mjesta i dolazi vladika na sahranu svoga brata i taj njegov govor gdje se stalno spominje patnja Srba, patnja Srba je meni, iako sam ja tog čovjeka upoznala u sasvim drugom kontekstu, jel' ja kad sam se udala onda je on meni donio veliku čokoladnu tortu, suprug i ja samo dobili parfem i dve jabuke. Znači, čokoladna torta da nam život bude sladak, da nam zajednički život uvijek miriši i da budemo zdravi kao jabuke. Jer sve ima svoj simbol jer ta torta je došla iz Beča koja je bila u drvenoj kutiji upakovana, mislim, i naravno moja svekrva koja pravi lom tu. Kako to da ja dobijam poklon? Ona je tolike godine nikad od njega nije dobila poklon. Šta je? Ko sam ja? Šta sam ja? Mislim, ja sam bila tako šokirana tim njenim potezima, al' u principu se nisam puno upuštala u to, mislim, ah, ti svoje, ja svoje. Čovjek koji je, kada sam rodila Ivanu, je došao na babine, isto tako Ivani donio sve tako simbolično. Te njegove igumanije su Ivani ištrikale komplet one dekice, jastučić, isto tako ne znam je donio, mislim, u svom tom mom sjećanju su te crvene jabuke koje je on nama donosio. Za svaki neki povod su te crvene jabuke da on nama želi zdravlje. Tako i Ivana. Pa ne znam, zlatni lančić, mislim stvarno je. Ja sam tog čovjeka u sasvim drugom kontekstu upoznala i kad je dolazio u Banja Luku, nikad nije propušt'o priliku da uzme Ivanu, da bude s Ivanom. Ivana obožavala da mu čupka bradu, da mu izvlači novčanik iz pojasa i tako. Mislim, sasvim sam ga u drugom kontekstu upoznala i sad odjednom čovjek koji priča o nekoj patnji. Meno to, taj pojam patnja, meni je to tako bilo – o kakvoj patnji mi pričamo? Pa mi smo super živili, ljudi. Mi se sad patimo. Šta vam je? Zašto mi pričaš o nekim vjekovnim stvarima? Ama, čovječe! Daj danas! Danas dolaziš kada mi počinjemo da budemo na nekom rubu gladi. Gubimo svoje egzistencije. Gubimo svoje poslove. Gubimo porodice. Porodice se razdvajaju zato što je onaj iz miješanog, onaj ima drugo ime. Pljuje se jedni po drugima. Pričaju se gluposti. O kakvoj patnji pričaš? Pa patnja jeste te žene koja je

ostala s dvoje djece udovica. O njoj treba, o njenoj patnji da pričaš. Kakvoj patnji srpskog naroda?

Tamara: On je zapravo održao tu neku vrstu političkog govora. I to je Vama bilo nikako neprilično.

Nataša: Jako neprilično. I nisam stvarno poslije toga se nismo sreli. Ja jednostavno... mmmm... ja ne mogu da se prilagođavam nekoj politici, da mi neka politička stranka određuje način života. Ja tome ne mogu da se prilagođavam. Ja se prilagođavam svojoj djeci. To se mogu prilagoditi, a sve ostalo je borba za neki goli opstanak do kojeg su naravno doveli ljudi koji ne znam ni zašto ni zbog čega.

Tamara: Jel' se sećate maja devedeset treće? Sedmog maja devedest treće kad je srušena Ferhadija?

Nataša: Ne sjećam se datuma k'o datuma. Tad je već po Banja Luci skoro svako veče negdje nešto dizano u zrak. Znači već su počeli jel' je već uveden policijski sat. Znači poslije deset sati mi nemamo pravo, gdje šta eksplodira do ujutru ne znamo. Naravno da mi je bilo žao sve i jedne građevine koja je srušena.

Tamara: A šta je rušeno još?

Nataša: Pa obično su rušeni tako neki privatni lokali. Znam da mi je bilo jako žao. Bila jedna stara muslimanska kuća. Znaš ona tradicionalna kuća? Tu su uvijek vikali da je tu rođena Ružica Sokić. Nju su digli. Mislim nisu je digli nego je bačena bomba na nju. Tako da bilo koja zgrada u ovom gradu kad ujutru prođete i vidite da ima tako rupa po sebi, bude vam žao. Bude vam žao.

Tamara: Kad je Ferhadija srušena, (31:03 – nejasno)

Nataša: Bilo mi je žao. Bilo mi je žao. Isto kao ova crkva Svete trojice. Isto kao i mala župna crkva u gradu. Ne znam, preko puta Talije. Jel' ova crkva ovdje, ona je izgrađena poslije, negdje sedamdesetih godina, a ono je stara stara još od prije Drugog svjetskog rata.

Tamara: I ta je crkva u ratu srušena?

Nataša: Jeste (31:35 – čuje se težak uzdah). I na nju su bacili i na ovu su bacili, ali nisu je srušili. Ferhadija je u principu srušena iznutra. Ferhadija nije s vana srušena već iznutra je srušena. Ovaj, to je moja majka pokušala i u Sarajevu da objasni kako je neko mogao da uđe unutra i da je postavi unutra ako nije, jel' je bila zaključana. Znači mor'o je neko da odvali vrata, da odvali kapiju. Znači neko bi nešto primijetio. Ferhadija je srušena iznutra jel' je okolo ostala čitava. E to je žalosno. Bilo ko da je, ja kažem, nije važno. Ali to je bila Banja Luka. Isto kao kad su nam razvalili park Petar Kočić, mislim, i odnijeli fontanu u kojoj smo se svi kupali kad smo bili mali i toj je fontani nest'o trag, ustvari nije joj nest'o trag, eno je kod gospodina Kuštrinovića u dvorištu ili kod Brace Kenjalovića, ne znam sad tačno, jednog isto do starih Banjalučana koji je na neki

način dovez'o u svoje dvorište da bi je spasio. To je stara Banja Luka. Jel' svi smo išli u centar grada da šetamo i svi smo izuvali cipele da hodamo po fontani. To je naš, to je naša priča i bilo nam je svima žao kad se to. Isto kad su napravili zgradu u tom parku gdje su se igrala djeca, kako se zove, Picin park i za mnogo štošta zašta su se Banjalučani poslije rata pokušali buniti, nije upalilo. Zato što nemamo moć da spasimo naš grad. Nismo imali ni tad moć da spasimo grad. Nismo ni tad imali moć da kažemo ljudi, čekajte, stanite, to stoji vjekovima, ne, nemoj dirat. Nemoj dirat. Ne veže to samo mene, veže i moju djecu, vezat će i nečiju drugu djecu i, nažalost, evo dolazimo u situaciju da većina Banjalučana i banjalučke djece baš poslije rata odlaze iz Banja Luke.

Tamara: Šta je još iz rata čega se posebno jasno sećate?

Nataša: E moram ispričat jednu divnu stvar koju se sjećam. To je sami ustvari početak rata. Moj brat i njegovi drugari su osnovali pozorište DIS. Pravili su predstave i bili su nove mlade snage Narodnog pozorišta, Banjalučkog narodnog pozorišta, koje u ratu naravno mijenja naziv u Srpsko narodno pozorište. Nije više bilo banjalučko. I predstavu Mali princ koju prave u Domu kulture, sad Banskom dvoru, gdje ja vodim svoju trogodišnju djevojčicu, koja u po predstave kaže – Ujko, ja moram kakit! I mi vičemo – Dobro, Ivana, odvešćemo te ja. – Neću, ujko da me vodi! (35:09 – smiju se).

Tamara: A ujko na sceni.

Nataša: A ujko na sceni. I to su, ovaj. I da je ta predstava trajala pa dobrih mjesec dana, jel' je sva Banja Luka došla da vidi te mlade entuzijaste jer već nije bilo pozorišnih predstava, nije bilo ništa. Tako da je to baš bilo onako jedan jedan pokušaj da da i svi su trebali da počnu da rade u Narodnom pozorištu, međutim nisu. Moj brat nije zato što mu otac nije imao pogdno ime jer zaboga to je već bilo Srpsko narodno pozorište.

Tamara: Nije već više bio podoban.

Nataša: Nije bio podoban. Tako da, bilo je lijepih stvari. Pokušavali smo, mislim, i ti mladi i svi ostali su pokušavali da Banja Luku ipak održe Banja Lukom. Al' smo se ugušili. Sad smo se već ugušili od, od...

Tamara: A Vladimir, pomenuli ste u jednom trenutku da je izgubio život.

Nataša: Pa Vladimir je izgubio život kao i njegovi drugari studenti. Pošto je u jednom momentu donešena odluka da studenti se mobilišu. To je avgust devedeset pete godine.

Tamara: To je već pred sam kraja rata.

Nataša: Pred sam kraj rata su digli banjalučke studente i poslali ih. Malo ih se vratilo, na žalost. Među njima je i on bio. Pogin'o je devetnaestog avgusta na Preobraženje i ja sam naučila tad nekad nekog sveca. Ustvari, nakon godinu dana od njegove pogibije kada smo sestra, mama i ja

sjele kad smo došle s groblja i kada je to svo njegovo društvo se razišlo, ostale smo same, mama kaže – Nije ovo prvo Preobraženje koje je meni preobrazilo život. I mi onako u nju – Šta je to? Kaže – Ja pamtim Preobraženje sa svog Korduna jel' je ona kao dijete odlazila tamo kod bake i dede, a devetnaestog avgusta je bio vašar na Petrovoj Gori. Tamo se njen stric isvir'o. To je mala tamburica i palile su se vatre, velike logorske vatre. To je bio poslijeratni. Poslije Drugog svjetskog rata su se sastajali da pomenu žrtve rata i sve ono što se dešavalo na Kordunu u toku rata, ovaj, devetnaestog avgusta. I Kozaračko kolo i svašta nešto i ona pamti taj devetnaesti avgust i stvarno je, devetnaesti avgust joj je preobrazio život potpuno, a moram priznati i meni poslije jel' i ja sam napustila Ivaninog oca devetnaestog avgusta.

Tamara: Tad ste odlučili da je to to.

Nataša: Tad sam preživjela ustvari nasilje. Tada me moj suprug istuk'o kad sam se vratila s groblja. Ustvari poslije rata to nije bio čovjek za kojeg sam se ja udala. Devedeset sedme godine kada sam rodila Aljošu, onda su sa Vozuće, to je znači na samom kraju rata su tu njegovu jedinicu poslali na Vozuću iz koje su izašli samo njih trojica.

Tamara: To je teška trauma.

Nataša: Da, to je teška trauma. Znači devetnaestog avgusta mi je brat pogin'o. Počela sam da radim opet septembar mjesec. Naravno dolazim na pos'o i moja drugarica meni kaže – Jutros je pala Vozuća. Ja gledam u nju i kažem njoj – Ti nisi normalna. O kakvoj Vozućoj ti pričaš? Ona kaže – Jutros su na radiju javili da su muslimani zauzeli Vozuću. I ja onako kažem – Nisi ti dobro čula. Narednih četrdeset dana isto tako nisam znala da li je Ivanin otac živ ili mrtav.

Tamara: Tamo su upale one jedinice zloglasne el-mudžahid.

Nataša: Da. Znači samo njih trojica su izašli odatle. Ja vjerujem da Ivanin otac ni danas ne zna kako je izaš'o.

Tamara: On se verovatno još uvek (40:20 – nejasno) nikad nije oporavio.

Nataša: E. Onda sam devedeset sedme ostala trudna s Aljošom, rodila Aljošu i kada sam izašla iz bolnice, onda su njega zvali jel' su našli leševe pa su gore, bila je velika kožara, fabrika krzna i u toj hali su dovezli te leševe i onda su ga zvali da dođe na identifikaciju. Poslije toga je nestao. Definitivno poslije toga je nestao. On je znao meni u ratu, ovako kad nema struje pa on dođe na odsustvo pa sjedimo, on meni kaže – Nataša, ovo samo mogu pjan, lud i drogiran da preživim. I onda sam ja naravno, 'ajd, jel' pili su neog, pili su, nema šta nisu pili. To je bilo katastrofa. Kojekakvih smeća i kojekakvih. Ja njemu kažem – Čovječe, uništićeš se, to je živi špirit, mislim. Šta radiš od sebe? Kaže meni – Ja ne mogu drukčije. Kada su probijali Koridor, ja, izvini što skačem, ti ćeš vjerovatno složiti, to što je on meni govorio da je lud il' pjan il' drogiran može to da preživi, kada su probijali Koridor i kada su ga probili i kad su se vraćali sad na odsustvo, on je došao sa onim sad kamionom vojnim su došli i on je zadig'o ceradu i iz cerade je izvuk'o dvije

kartonske kutije. Znači u tom kamionu je bilo onih poker aparata, veš mašina, nema čega nema. Njegovi drugovi 'ajd popili su kafu, piće i oni odoše. Te dvije kartonske kutije ostadoše tu i oni su do kamiona i ja sam sad iza kuće pa je to ispred i ja ne čujem. Čujem da se koešaju da se nešto dešava i ode kamion, ja dođe i stoji veš mašina ispred. Kažem ja njemu – Šta je to? Kaže – Upravo sam se svađo, kaže, ali da ne popijem metak, ušutio sam. Jer to je bio ratni pl'jen. To je bio ratni pl'jen. Od ratnog pl'jena moj suprug je donio dvije kartonske kutije knjiga da ih sačuva, da ih ne zapale da ne potpale vatru s njima. To je bio ratni pl'jen moga muža. Znači, 'oću samo da kažem kakav je čovjek ustvari on bio i da mi je jako žao što se sve to desilo i što se sve srušilo. Ovaj, stvarno je, to sam hiljadu puta Ivani rekla – Nisam se udala za njega, nije on bio ovakav. Za kakvog sam se ja udala.

Tamara: I tu su se desile stvari koje su baš promenile sve iz korena.

Nataša: Pa ono što. Ja sam samo jednom imala priliku da mi se u toku rata uperi puška u mene i da je, da čovjek kaže da će me ubit'. Mogu Vam reć da je strašno. Strašno. Strašan osjećaj. Jel', onaj, naravno, cijeli rat sam radila po kaficima, radila tako po kaficima. Radile su ovdje i kafane i kafici i poslije policijskog se ono ko zna, koji su malo moćnije gazde, oni rade poslije policijskog, pozaključava se i. Radila sam ovdje u centru grada. Bilo je dole kao poker aparati, kao igre na sreću i naravno kafic uz te igre na sreću. To su držali, ovaj, prijatelji moji, komšije, jel' mi smo eto tako to komšije – Ostala si bez posla. Ima kod mene, hajd, radije ću tebe zaposlit neg' nekog drugog. Mislim da znam da ti dajem paltu da imaš. Tako smo jedni drugima, i dan danas jedni drugima tako pokušavamo pomoć' na bilo koji način. I bilo je društvo i 'ajde naručivali su piće i sve to i kada je trebalo da se to zatvori, ja sam došla da zamolim da naplatim, on je rek'o evo saću, otiš'o, donio pušku i uperio u mene. Mislim da sam u tom momentu bila toliko luda da sam izašla iza šanka i rekla – Šta 'oćeš? Pucaj! Evo pucaj, veliki ratniče! Lako je na mene pucat'! Jel' neš platit'? Ne moraš. Nisam ja na tebe pušku okrenula da ti naplatim to. I on je spustio pušku i pogled'o k'o veli nije ova normalna i okren'o se i otiš'o. U tom su došli taj noćni čuvar koji je tu bio i ja kažem – Čika Marko, a bio je još taj što je navij'o poker aparate i nas dvoje smo u tom momentu kako sam ja izašla, čovjek je stao uza zid, jer tu su stariji ljudi koji su već bili u penziji, on je stao uza zid gledajući u mene, Bože, da li je normalna?! I kad je to prošlo, onda sam ja sjela i počela da se tresem i u tom je doš'o čika Marko i pit'o – Nataša, šta se desilo? Ja njemu samo rukom jel' valjda kad je prošlo, ja sam bila svjesna Bože, pa ja sam mama. Pa šta sam ja to radila? Pa ja sam mogla svom djetetu da napravim takav cirkus od života i onda je isprič'o taj čovjek što je sa mnom bio isprič'o čika Marku šta se desilo i on mene pita – Da li ga možeš prepoznat? Pa reko' – Naravno da ga mogu prepoznat. Sutradan su naravno svi momci koji su bili na odsustvu došli tu jer je čika Marko sve nazv'o i stajali su tu oko šanka i samo je bilo da pokažem glavom ko je. I kada je uš'o taj gospodin, pošto je tad bila gospoda, ja imam običaj reći dok smo bili drugovi i drugarice, ja sam bila gospoda s (47:18 – nejasno) ništa, i ja sam pokazala ko je. Samo su ga iznijeli van i nikad više ga nisam vidjela (47:26 – smije se). Vjerovatno je dobio batina, mislim jel' mu više nije palo na pamet, a njegov drug iz tog društva je nakon petanest minuta doš'o da mi plati to što su oni popili. Tako da je to baš onako bilo

fascinantno, znači još uvijek je bilo nečega da treba neko nekog da zaštiti. Da neko nekog treba da zaštiti. E sad, naravno ta migracija stanovništva ljudi koji su dolazili. Meni je žao što ti ljudi nisu kao oni prije u vrijeme komunizma dolazili da se prolagodavaju Banja Luci kao Banja Luci jer Banja Luka je jedan divan grad nego su smatrali da Banja Luku treba prilagodit' njima jer Banja Luka postaje...

Tamara: To bih Vas još pitala i onda možemo da završimo, dakle kako danas vidite Banja Luku u odnosu na onaj grad sa kojim smo krenuli u priču?

Nataša: S mirisom.

Tamara: Sa mirisom lipe i ta sećanja na druženja i sve ostalo. Kako danas vidite situaciju?

Nataša: Nema više mirisa lipe. To je definitivno. Imaju neki drugi mirisi. Ovaj. Pa mislim. Ne znam. Liči mi na jedno poprilično veliko selo, veliko, prilično veliko selo. Malograđanštine, malo... Ne znam šta. Ako dođeš u situaciju da ne poželiš da odeš do grada, da ideš u grad samo zato što nešto moraš da kupiš, onda je to sasvim dovoljno da da neko drugi shvati da tvoj grad više nije tvoj grad.

Tamara: I da nije više isti.

Nataša: Ne, nije. Nije više isti grad samim tim što, naravno svaki grad treba da se gradi, ja sam za to da se gradu, ali evo sad dođete u to naselje gdje sam ja odrastala pa vidite da tu ima jedna škola s jedne strane, druga škola s druge strane, pa su bili vrtići u svakoj zgradi, pa jedan veliki vrtić, pa svaka zgrada ima svoje igralište, ima zelenilo. Sada toga nema. Da ti uništavaš svaki zelenu površinu da bi nikla, nemam ja ništa protiv zgrade, ali 'ajde planski. Daj to igralište, daj neki sadržaj. Bukvalo sad iz te zgrade kad izvedete djecu izvedete na ulicu.

Tamara: Znači kao nekakva degradacija na svim poljima.

Nataša: Da. Da, na svim poljima. Na svim. Da ne kažem da evo Čajevca od giganta koji je zapošljiv'o milion, kad prođete sad okolo jesu, ne znam ima Konzum, pa ima onaj Emporium, al' kad se unutra zađe među one ruševine, strašno. Strašno. Incel isto tako.

Tamara: Svi ti veliki giganti od kojih su ljudi živjeli. To su hiljade ljudi.

Nataša: Onda ne znam kad pogledate da ni jedna fasada evo te sve zgrade koje su iz Austro – Ugarske u kojima sam ja odrasla, ni jedna fasada nema, ona pada. Ljudi ne mogu sa opštinom da dogovore da se to, ipak je to...

Tamara: Neko kulturno nasleđe.

Nataša: Kulturno nasleđe. Kad idete prema pijaci vidite onu kuću koja je isto tako kulturno nasljeđe, koju je arhitekta svjetskog glasa napravio da pustiš da propadne da bi ti tu (51:15 – nejasno) zgradu neku. Da su to, ali ne praviš nikakve nove ulice, nove trotoare. Pa nemate

biciklističke staze u Banja Luci. Ne postoji. Ono što je bilo napravljeno do Borika biciklistička staza to je biciklistička staza. Više ih nema. Znači ne radiš ništa da bi taj grad poboljš'o, da bi neke normalne, da idemo dalje, da idemo naprijed.

Tamara: Napred. Da, da nekako mi ljudi imaju utisak da nešto se ipak pomera na bolje.

Nataša: Ništa. Ništa.

Tamara: Nataša, hvala Vam puno na (51:55 – nerazumljivo) iskreno i od srca. Ja bih samo još jednu stvar pitala sa kakvim osećajem završavate ovu Vašu priču? Jel' ima još nešto što biste voleli da kažete?

Nataša: Ne mogu. Ustvari završ. I ovo mi je bilo dobrog truda da se vratim u neku prošlost, jel' ja stvarno se trudim da živim za sutra i želim da živim za sutra, jel' mislim da mi je to malo svjetlija i ljepša strana života nego što je ovaj. Voljela bi' da moja djeca, na žalost, nađu i u svom gradu, ali neće pošto je tako kako jeste i sretna sam da nađu svoju sreću tamo gdje im je sreća negdje. Nema veze, ovaj, ipak sam za sutra. Jako mi je teško.

Tamara: Hvala ti puno od srca.

Nataša: Ništa, Tamara.